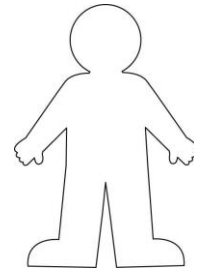

STATION MENS EN CULTUUR

Geografie van de Braziliaanse dans

Kijken

Bewegen

Horen

Denken

Brazilië is een cultureel een zeer divers land. Over cultuur kun je niet alleen lezen en vertellen; je kunt het ook letterlijk voelen. Dansen speelt in veel Braziliaanse subculturen een belangrijke rol.

⇒ **Kun jij de verschillende culturen voelen in de verschillende dansen? Of voel je wellicht ook culturele overeenkomsten tussen de uiteenlopende dansen? Dans mee en voel het zelf!**

Instructie:

1. Deze opdracht voer je met zoveel mogelijk groepsleden uit!

2. Op het bureaublad van de computer staan vier fragmenten van uiteenlopende Braziliaanse dansen. Bekijk en beluister de verschillende dansen en probeer vooral ook mee te dansen. En zet de cowboyhoed op bij de dans waar deze bij hoort!

3. Lees daarna pas de achterkant van deze kaart en vergroot daarmee je kennis over de geografie van de Braziliaanse dans.

ACHTERBLAD

FORRÓ: Forró is een muziek- en danssoort uit het noordoosten van Brazilië. Het bestaat uit verschillende ritmes, onder andere de baião en de xote. Forró wordt voornamelijk in paren gedanst. Moderne vormen van forró zijn tegenwoordig populair bij Braziliaanse jongeren. (<https://www.youtube.com/watch?v=Y2otoxTFNi4>)

CANDOMBLÉ: Candomblé is een in Brazilië veel beleden religie gebaseerd op Afrikaanse geloven. Wereldwijd zijn er circa 2 miljoen gelovigen. Circa 1% van de Braziliaanse bevolking behoort tot deze religie, waarvan het grootste deel in het noordoosten. Candomblé is een mix van verschillende Afrikaanse religies (door slaven meegebracht) en heeft ook invloeden van het rooms-katholieke geloof. Candomblé betekent ‘dansen ter ere van de goden’. Muziek en dans zijn dan ook erg belangrijk. De eerste tempel is aan het begin van de 19e eeuw in Salvador opgericht. Tot in de jaren '70 van de twintigste eeuw is de religie bij wet bestreden. Sindsdien groeit het aantal aanhangers. Voor veel aanhangers is het niet (alleen) hun religie maar ook het terugclaimen van hun culturele en historische identiteit.

(<https://www.youtube.com/watch?v=MCaXwCEYlLw>)

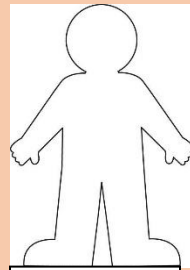
DIVERSE GAUCHO-DANSEN: deze opname komt uit de zuidelijkste provincie van Brazilië (Rio Grande do Sul). Dit is een van de meest ‘Europese’ provincies met Duitse, Zwitserse en zelfs Nederlandse kolonies. ‘Gauchó’ wordt vooral in Argentinië maar ook in Zuid-Brazilië gebruikt als benaming van nakomelingen van vooral Spanjaarden die zich op de ‘pampa’s’ bezighouden met veehouden. Dans is een belangrijk element in de cultuur van de gauchó’s. In Rio Grande do Sul zijn er 22 verschillende gedocumenteerde gauchó-dansen.

(<https://www.youtube.com/watch?v=26rL4BD81zU>)

BASIC SAMBA: de samba is een Braziliaanse muzieksoort die vooral bekend werd door het carnaval in Rio de Janeiro. Er zijn veel verschillende varianten van de samba. Deze muziek is vanaf de 8e eeuw in Spanje ontstaan onder invloed van vooral Afrikaanse en Europese invloeden. Afrikaanse slaven brachten muziek- en danstradities naar Brazilië die later tot de samba evolueerden. De belangrijkste invloeden zijn terug te voeren op Bantoe-volkeren uit Angola en Congo. Na de afschaffing van de slavernij vond er veel migratie binnen Brazilië plaats, onder andere naar Rio de Janeiro. Het carnaval van Rio de Janeiro speelde een hoofdrol in de verdere evolutie van de samba. In korte tijd werd de samba populair in heel Brazilië en werden in diverse grote Braziliaanse steden sambascholen naar het model van Rio opgericht. (<https://www.youtube.com/watch?v=4Xo6qr1olfw>)

Geografie van de Braziliaanse goden

Brazilië wordt ook wel een ‘melting pot’ van religies genoemd: de meerderheid van de bevolking is rooms-katholiek, maar ook andere godsdiensten (o.a. protestantisme en Afro-Braziliaanse religies) zijn vertegenwoordigd, en zelfs flink aan het toenemen. Tegelijkertijd zijn de grenzen tussen de diverse uitingen van godsdienst vaak uiterst vaag; vooral het katholicisme is vermengd met allerlei vormen van volksgodsdiensten en Afrikaanse invloeden.

Voelen

Bewegen

Kijken

Denken

Emoties

⇒ **Hoe ziet de godsdienst van jouw personage eruit?**

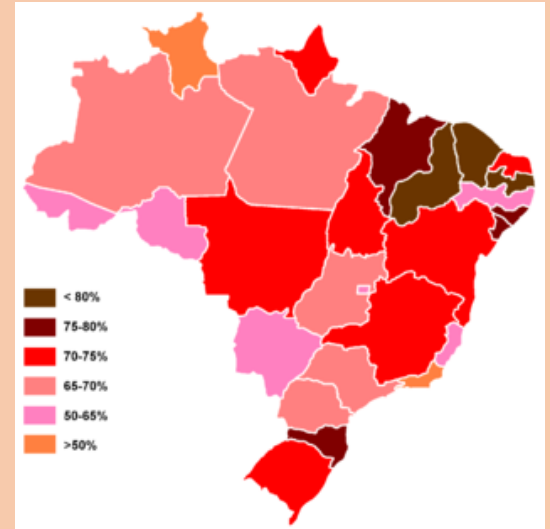
Instructie

1. Bekijk de verschillende religieuze voorwerpen en afbeeldingen:
  - Jezus aan het kruis
  - kruis
  - bijbel
  - Maria
  - de paus
  - Buddha
  - altaar met vermenging van Braziliaanse en rooms-katholieke elementen
  - Candomblé-ritueel
  - wierookstaafjes
  - Afrikaanse Oxala
2. Denk na: hoe zou jouw personage tegenover deze voorwerpen en afbeeldingen staan? Tot welke voorwerpen en afbeeldingen zou jouw personage zich aangetrokken voelen?
3. Ga op de stoel zitten met voor je het vel met de grote cirkel. Je gaat nu in de cirkel visualiseren hoe de godsdienst van jouw personage eruit ziet:
  - leg de voorwerpen en afbeeldingen waar jouw personage zich het **meest** toe aangetrokken voelt dicht bij je, in het midden van de cirkel
  - leg de voorwerpen waar jouw personage zich **minder** (maar wel een beetje) toe aangetrokken voelt verder van je af in de cirkel
  - laat de voorwerpen waar jouw personage zich **niet** toe aangetrokken voelt buiten de cirkel
4. Lees daarna pas de achterkant van deze kaart: in hoeverre herzie je je inschatting?

ACHTERBLAD

“Het katholicisme in de Portugese kolonie Brazilië was anders dan in de Spaanse gebieden. De Spanjaarden waren zeer streng in de leer en de indianen, slaven en andere immigranten hadden in feite geen keus: ze moesten wel katholiek worden. De Portugezen waren wat minder vast in de leer en er was ook ruimschoots plaats voor elementen uit de Afrikaanse godsdiensten.

(...) De [Braziliaanse] bevolking was in 2010 voor ruim 64% rooms-katholiek en Brazilië is het grootste katholieke land ter wereld. De bevolking is verder voor ongeveer 22% protestants. Deze laatste groep heeft in de jaren tachtig en negentig van de twintigste eeuw een sterke groei doorgemaakt, zoals bijvoorbeeld de Duits-Evangelische Kerk in de zuidelijke staten. Verder winnen allerlei protestantse genootschappen en sekten (samen ca. 5% en niet-gelovigen ca. 8%), vaak vanuit de Verenigde Staten, steeds meer terrein (...).

percentage katholieken per regio

Verder zijn er nog joden, boeddhisten, islamieten, shintoïsten, baha'i en mormonen. Ook het aantal spiritisten is bijzonder groot en voor velen zijn de grenzen tussen het katholicisme en allerlei vormen van volksgodsdiensten uiterst vaag. (...)

[Ook] de vermenging van katholieke en Afrikaanse invloeden (sincretismo) is fascinerend en stamt al uit de tijd van de slavernij. Onder de dekmantel van het katholicisme bleven de slaven hun eigen goden (orixás) vereren en hun eigen religieuze rituelen uitvoeren. De orixás werden bijvoorbeeld gewoon omgedoopt tot katholieke heiligen en de Portugezen vonden dat allang best. Er zijn in totaal ongeveer 500 orixá's, waarvan er echter maar zes in alle Afro-Braziliaanse religies teruggevonden worden. Enkele orixás zijn Oxalá, de centrale godheid, Ogum (geweld, macht), Xangô (natuurkrachten, vuur en bliksem), Oxossi (leven, planten en dieren) Oxum (meren en rivieren) en Iemanjá (zee en vruchtbaarheid)."

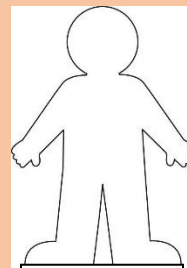
Bron: <http://www landenweb.nl/brazilie/godsdienst/>

Rooms-katholiek	65 %
Protestant en overig christelijk	23%
Atheïst/agnost	8%
Afrikaans-Braziliaans (candomble, umbade)	2%
Overige religie (o.a. joods, moslim)	2%

Welke religie heeft de Braziliaanse bevolking?

STATION MENS EN CULTUUR

Geografie van de Braziliaanse levenslijn

Voelen

Bewegen

Kijken

Denken

Emoties

Iedereen heeft een eigen demografische levenslijn: de een leeft maar kort, de ander is een lang leven beschoren. De een vindt vroeg of laat een partner, de ander blijft alleen. De een wordt al jong weduwnaar of weduwe, de andere kan zich op een lang gezamenlijk leven verheugen. De een wisselt constant van baan, de ander blijft langdurig werkloos. Kortom: de levens van mensen verschillen!

Levenslijnen verschillen niet alleen tussen mensen onderling, maar ook binnen landen, regio's en subculturen. Toch zijn er bepaalde patronen in te herkennen. In deze opdracht ga je je verdiepen in de levenslijn van jouw personage.

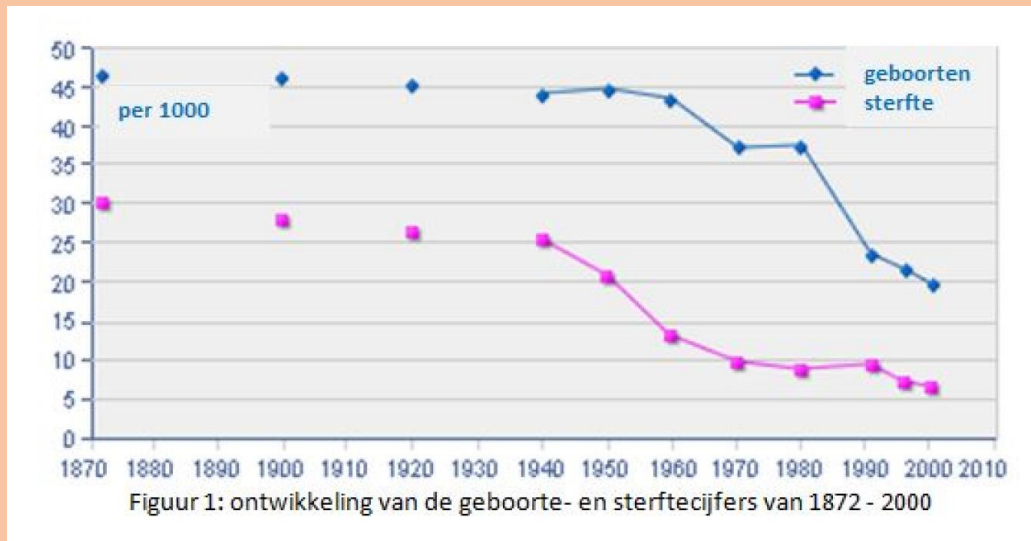
⇒ Een waarzegster voorspelt de levenslijn van jouw personage. Wat ziet zij?

Instructie

1. Denk na over het leven van jouw personage: welke demografische gebeurtenissen heeft jouw personage al meegemaakt, denk je? Wat gaat jouw personage nog meemaken, denk je? Denk hierbij aan geboorte, ouderlijk huis verlaten, sterfte, ziekte, huwelijk, scheiding, verhuizing, het krijgen van kinderen, een nieuwe baan, etc.
2. Geef de levenslijn van jouw personage letterlijk vorm door op het grote vel op de juiste plek bijbehorend voorwerp of plaatje neer te leggen:
  - Geboortevlaggetjes: geboorte kind
  - Stethoscoop en/of dokterskoffer: ziekte
  - Trouwringen: huwelijk
  - Gebroken hart: scheiding
  - Grafsteen: sterfte
  - Grafsteentje: kindersterfte
  - Vrachtwagen: verhuizing
  - Geld: nieuwe baan
3. Ga op het vel met de voetstappen staan en bekijk de levenslijn van jouw personage door *letterlijk* in (op) zijn/haar schoenen te staan: hoe voelt dat? Hoe zou jouw personage tegen zijn/haar leven aankijken?
4. Lees daarna pas de achterkant van deze kaart: in hoeverre herzie je je inschattingen?

De demografische transitie [in Brazilië]

Figuur 1 geeft de data van volkstellingen tussen 1872 en 2000 weer. Opvallend is de radicale omslag in de geboorte- en sterftcijfers. Zoals in vele landen liep de daling van de sterfte, tussen 1940 en 1950, voor op de daling in aantal geboorten, die vanaf 1960 begonnen af te nemen. (...)

Minder vruchtbaar
(...) in 2007 was de vruchtbaarheidsindex 1,83 kinderen per vrouw. Dat is minder dan het minimum van 2,1 kind per vrouw, wat handhaving van de bevolkingsomvang zou betekenen. Indien deze tendens doorzet, zal (...) rond 2030 de bevolking in hoge

mate vergrijsd zijn. (...) De afname van de totale vruchtbaarheid kan worden verklaard door de verbeterde hygiënische omstandigheden, komst van de sociale zekerheid en verbeterde mogelijkheden leningen af te sluiten. (...)

Grote invloed hadden de sociale media, vooral de televisie, die doordringen tot in de uithoeken van het land. De soapseries, die in Brazilië nog altijd erg populair zijn, oefenen invloed uit door nieuwe normen uit te dragen op het gebied van levensstijl en kleine gezinnen. Ook kwam in die periode de anticonceptiepil op de markt, die de regulering van vruchtbaarheid makkelijker maakte.

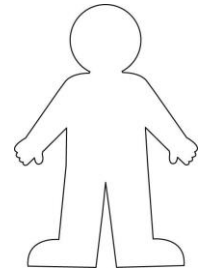
Anticonceptie en zwangerschap bij jongeren onder de 20 jaar

Behalve de vergrijzing wordt de [Braziliaanse] demografische transitie voor een belangrijk deel gekenmerkt door vroegtijdige kennismaking met het seksleven. (...) Helaas is dit niet vergezeld gegaan met een grotere kennis en gebruik van voorbehoedmiddelen. (...) Slechts zestig procent van de seksueel actieven maakt geregeld gebruik van anticonceptiemiddelen). (...) Deze situatie geldt vooral voor de jongeren uit de lagere sociale klassen (...) en met weinig scholing (zeventig procent). (...) Daar komt, vreemd genoeg, nog bij dat deze groep jongeren een positieve beeldvorming heeft van zwangerschap en liefdesleven. Maar liefst 96,2 procent vindt dat de zwangerschap bijdraagt aan hun gevoel voor eigenwaarde. (...)"

(uit: <http://www.rvo.nl/sites/default/files/2014/10/Brazilie%20de%20demografische%20transitie.pdf>)

STATION MENS EN CULTUUR

Geografie van de Braziliaanse smaak

Bewust en onbewust eet en drink je geregeld producten die hun herkomst in Brazilië hebben.

⇒ **Hoe smaakt Brazilië? En wat zal jouw personage vaak consumeren?**

Instructie:

Proeven

Kijken

Tast

Ruiken

Denken

Emoties

1. Bekijk de 5 producten, ruik er aan en proef ervan. Door goed te kijken en te proeven kun je sommige producten nog beter ervaren.
2. Probeer te bepalen waar de producten vandaan komen en hoe de producten hier zijn beland
3. Lees daarna pas de achterkant van deze kaart voor meer informatie over deze producten en de herkomst ervan.

ACHTERBLAD

Product 1: guave

Guave is een vrucht, geteeld in de (sub)tropen die uit Latijns-Amerika stamt. Al voor de koloniale tijd werd guave geteeld in Peru, Uruguay en Mexico. Van daaruit werd de guave door de Spanjaarden over de rest van de wereld verspreid. Guave wordt wel uit de hand gegeten, maar meestal wordt de guave in plakjes gesneden, ontpit en aan een salade toegevoegd. Guave wordt ook verwerkt tot bijvoorbeeld marmelade, saus, jam en zelfs thee. Daarnaast wordt het gebruikt voor de productie van vruchtensappen, frisdranken en likeur. De guave in de Nederlandse supermarkten te vinden is komt meestal uit Brazilië.

Product 2: cassavechips

Cassave (of maniok) is de eetbare wortelknol van *Manihot esculenta*, een verhoutende, overblijvende heester. Cassave wordt in Afrika en Zuid-Amerika veel gegeten. Oorspronkelijk komt hij uit Brazilië. Cassave is van oorsprong een Zuid-Amerikaanse savanneplant. De plant kan groeien op zeer arme gronden en is ook goed bestand tegen droge periodes. Na de ontdekking van Amerika hebben de Portugezen de knol verspreid naar Afrika (vanaf ca. 1600) en Zuid- en Zuidoost-Azië.

Nu leven in de tropische ontwikkelingslanden enkele honderden miljoenen mensen voor een groot deel van de cassave. In principe kan de cassavewortel het hele jaar door worden geoogst. In landen met constante regenval gebeurt dat ook, in landen met periodieke regens gebeurt het meestal in de droge periodes. Cassave is daarom een gewas dat voedselschaarste kan opvangen in periodes dat andere gewassen niet oogstbaar zijn. Van cassavemeel worden doorgaans koeken, pas of chips gemaakt.

Product 3: vruchtensap met açai-bessen

Açai is een kleine, donkerblauw tot paarse vrucht die inheems is in Brazilië, Peru en Suriname. De açai-bessen staan de laatste jaren steeds meer in de belangstelling en wordt als wondermiddel aangeprezen tegen onder andere overgewicht. Het grote aantal antioxidanten en de bijzondere smaak die doet denken aan bosbes, noten en chocolade heeft de vrucht in korte tijd populair gemaakt. Hierdoor zijn in Zuid-Amerika nu ook açai-plantages in aantal en omvang toegenomen, waar de vrucht tot het begin van de 21e eeuw alleen nog maar voor lokaal gebruik geteeld werd. In Brazilië en Suriname wordt de vrucht al jaren gegeten en dan vooral in pulpvorm. In westerse landen wordt vooral het sap van de vrucht gedronken, meestal in combinatie met andere vruchtensappen of in smoothies.

Product 4: pipoca

Met een waarde van \$5 miljard staat mais in de top 10 van producten met een hoogste exportwaarde van Brazilië. Doorgaans is Brazilië na de VS de een-na-grootste exporteur van mais. Door droogte is de productie en export van mais in 2016 erg teruggevallen. Er is zelfs 1 miljoen ton mais geïmporteerd uit de VS om de krappe voorraden te vergroten. De meeste mais wordt gebruikt als voer voor varkens en kippen. Slechts een klein deel van de mais wordt gebruikt voor menselijke consumptie, bijvoorbeeld in de vorm van popcorn. Mais werd (ook al als popcorn!) als eerste gebruikt in het huidige Mexico en van daaruit in grote delen van Noord- en Zuid-Amerika. Het Portugese woord voor popcorn is pipoca en is afgeleid van de Indiaanse Tupi-taal. Pipoca is een van de meest populaire snacks in Brazilië en wordt hier niet zo zeer gegeten in bioscopen maar vooral als streetfood.

Product 5: bananenchips

Hoewel Brazilië in de top 10 staat van grootste bananen-producerende landen geldt dit niet voor de export. Onbetwist de grootste producent van bananen is India. Landen die de meeste bananen exporteren zijn Ecuador en Costa Rica. Brazilië exporteert vooral bananen naar buurlanden Argentinië en Uruguay. De meeste bananen worden verbouwd in de staat São Paulo en verder in de staten Prata (noorden), Belo Horizonte, Vitoria, Rio de Janeiro en Florianopolis (zuiden). De meeste bananen worden onbewerkt gebruikt voor menselijke consumptie. Daarnaast worden bananen verwerkt in bijvoorbeeld bananenchips, bananenbier en pisang ambon.